

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М. Коцюбинського

ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра географії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: «МЕДИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАХВОРЮВАНOSTІ
НАСЕЛЕННЯ ПОДІЛЬСЬКОГО СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО
РАЙОНУ»

Студентки V курсу групи МАГБ
Галузі знань 0401 Природничі науки
Спеціальності 8.04010401 Географія*
Савчук Оксани Олексіївни

Науковий керівник: кандидат пед. наук
Бірюкова Н.В.

Національна шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Голова комісії _____

Члени комісії _____

м. Вінниця – 2016 рік

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні основи дослідження нозогеографії (географії хвороб).....	6
1.1. Стан проблеми та його відображення в наукових дослідженнях.....	6
1.2. Нозогеографія, її сутність та структура.....	10
1.3. Методи дослідження хвороб населення.....	23
РОЗДІЛ 2. . Чинники, що впливають на виникнення та розвиток хвороб населення Подільського суспільно-географічного району.....	28
2.1. Екологічні.....	28
2.2. Демографічні.....	35
2.3. Соціально-економічні.....	40
РОЗДІЛ 3. Медико-географічний аналіз просторового поширення хвороб у Подільському суспільно-географічному районі.....	50
3.1. Основні класи хвороб населення Подільського суспільно-географічного району та їх вікові прояви.....	50
3.2. Територіальні особливості захворюваності населення Подільського суспільно-географічного району.....	59
3.3. Шляхи профілактики захворюваності населення Подільського суспільно-географічного району.....	66
Висновки.....	73
Список використаних джерел та літератури.....	75

ВСТУП

На початку третього тисячоліття проблеми дитячої смертності, поширення соціально небезпечних інфекційних хвороб, рівень захворюваності населення викликають стурбованість світового співтовариства через масштаби та швидкість їх поширення в суспільстві, які загрожують не лише національній безпеці кожної країни, а й розвитку людства в цілому. Значний внесок в українську медико-географічну науку зробили В.О. Шевченко, В.М. Гуцуляк, В.А. Барановський та ін. Проведено медико-географічні дослідження захворюваності населення в окремих областях України, зокрема такими науковцями як: І.В. Мартусенко, І.М. Волошин, О.М. Адаменко, Ю.С. Кушнірук, Л.В. Янковська, О.Я. Романів Т.М. Шовкун та ін.

Складну медико-демографічну ситуацію в Україні визначають високий рівень захворюваності населення, швидкі темпи поширення хвороб, суттєві регіональні диспропорції у рівні захворюваності населення. При погіршенні якості навколишнього середовища, соціально-економічних умов життя, рівня медичного обслуговування та фінансування медичних установ регіональна диференціація медико-географічної ситуації буде поглиблюватись. Це зумовлює актуальність проведення комплексних медико-географічних досліджень.

Об'єктом дослідження є медико-географічний аналіз захворюваності населення Подільського суспільно-географічного району.

Предметом дослідження є особливості поширення хвороб населення Подільського суспільно-географічного району та чинники, що їх зумовлюють.

Метою даного дослідження є медико-географічний аналіз захворюваності населення Подільського суспільно-географічного району та чинників, що її зумовлюють. Для досягнення поставленої мети виконувалися такі завдання:

- здійснити аналіз наукових досліджень проблеми;

- визначити демографічні, соціально-економічні, інфраструктурні та екологічні чинники захворюваності населення Подільського суспільно-географічного району;

- виявити особливості динаміки та територіальної диференціації захворюваності населення Подільського суспільно-географічного району;

- здійснити типізацію Подільського суспільно-географічного району за рівнем захворюваності населення;

- визначити найбільш ефективні шляхи профілактики захворюваності населення Подільського суспільно-географічного району.

Методи дослідження. В основу суспільно-географічного дослідження захворюваності населення покладено два основних методологічних підходи: діалектичний та територіальний. Концептуальний етап дослідження включає використання методу наукової систематизації. На аналітичному та синтетичному етапах дослідження використано методи порівняльно-географічного аналізу, групування та типізації, графічного та картографічного моделювання.

При проведенні даного дослідження використано статистичні та аналітичні матеріали Державного управління статистики Вінницької, Хмельницької, Тернопільської областей, аналітичні огляди, щорічники, доповіді на наукові публікації у фахових виданнях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

- проведено інтегральну оцінку демографічних, соціально-економічних, екологічних чинників захворюваності населення Подільського суспільно-географічного регіону та виявлено що захворюваність населення найтісніше пов'язана із показниками забезпеченості медичної сфери фахівцями, демографічними показниками та рівнем доходів населення, екологічних факторів;

- проведено типізацію районів Подільського суспільно-географічного регіону за показниками захворюваності та виділено три типи регіонів за рівнем захворюваності населення.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дипломного дослідження захворюваності населення Подільського суспільно-географічного регіону можуть бути використані державними та регіональними органами управління при розробці стратегії соціально-демографічної безпеки, розробці заходів профілактики та зниження рівня окремих видів захворювань. Матеріали дослідження можуть використовуватися при викладанні навчальних дисциплін «Медична географія», «Економічна і соціальна географія Поділля».

Апробація результатів роботи. Основні положення дипломного дослідження доповідалися і обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Конкурентноспроможність національної економіки та освіти: пошук ефективних рішень» (Вінниця 2015), підсумковій науковій конференції Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук» (Вінниця 2015) а також на 12 з'їзді Всеукраїнського географічного товариства «Українська географія: Сучасні виклики» (Київ 2016), підсумковій науковій конференції Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук» (Вінниця 2016).

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаної літератури (разом 94). Обсяг дипломної роботи – 84 сторінок, з них – 74 сторінок основного тексту, 11 рисунків, 2 таблиці.

Список використаних джерел та літератури

1. Агаджанян Н. Екологія, здоров'я та перспективи виживання // Зелений світ. - 2004. - № 13-14. - С. 10-14.
2. Архипова И.В. Медико-географический подход к оценке комфортности климатических и социально-экологических условий региона как среды жизнедеятельности человека / И. В. Архипова, О.А. Жукова, Н.Ю. Курепина, И.Н. Ротанова // Ползуновский вестник. – 2005. – № 4. – С. 222-227.
3. Бакалян П.А. Влияние факторов окружающей среды на здоровье человека: Сб. научн. труд. – Ереван, 1993. – 214 с.
4. Бильченко А. В. Как предотвратить развитие инсульта у больного с артериальной гипертензией? / А. В. Бильченко // Медична газета “Здоров'я України”. – 2012. – С. 40-44.
5. Боярчук О.Р. Сучасні тенденції розвитку ревматичних захворювань/ О.Р.Боярчук, Маховська О.С. // Український ревматологічний журнал. – 2009. – № 4 (38). – С. 16-19.
6. Буштуева К.А., Случанко Е.С. Методы и критерии оценки состояния здоровья населения в связи с загрязнением окружающей среды. – М.: Медицина, 1979. – 160 с.
7. Вороненко Ю. В. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / Ю. В. Вороненко, В. Ф.Москаленко. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. – 237 с.
8. Гайдаєв Ю. О. Державні цільові програми покращання здоров'я народу / Ю. О Гайдаєв, В.М. Корнацький. – Тернопіль: ТДМУ, 2007. – 208с.
6. Гордієнко С. Рак наступає і... відступає / С. Гордієнко // Газета “Дзеркало тижня. Україна”. – №6. – 21 лютого 2014 р.
9. Гуцуляк В. М. Медична географія: екологічний аспект : навч. посібник для студ. ВНЗ / В. М. Гуцуляк; Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2008. – 131 с.

10. Гуцуляк В., Муха К., Історія розвитку та сучасний стан медико-географічних досліджень, Вісник Львів УН-ТУ, Серія геогр. 2009. - Вип. 36.- С.115-121.
11. Гуцулов В.М. Медична географія (екологічний аспект): наоч. Посібник – Чернівці: Рута, 1997. – 72 с.
12. Гиросов Э. В. Основы социальной экологии. — М, 1998. – 324 с.
13. Гігієна і екологія людини: Підручник для студ. Серед. Проф. Учеб. Закладів / Н. А. Матвєєва, О. В. Леонов, М. П. Грачова та ін; Під ред. Н. А. Матвєєвої. - М.: Видавничий центр «Академія», 2005. - 304 с.
14. Грузева Т.С. Вплив екологічних чинників на формування глобального тягаря хвороб /Т.С. Грузева //Науковий вісник Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. –2010. –№27. – С. 167-168
15. Гриценко А.В., Хоботова Е.Б., Конспект лекцій за дисципліною “Екологія людини” розділ “Медична географія та картографія”. – Харків :Вид-во ХДАДТУ, 2001. - 44 с.
16. Державна служба статистики України Головне управління статистики у Вінницькій області. Населення Вінниччини: Статистичний збірник. - Вінниця 2013. – 126 с.
17. Добрянська О.В. Експрес-оцінка рівня здоров'я школярів, що проживають в різних екологічних умовах /О.В. Добрянська, Т.П. Сидоренко //Гігієна населених місць: зб. наук.праць. – К. –2008. – Вип.51. – С. 409 - 414.
18. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкис В.В. Психология и психотерапия семьи. - СПб.: “Питер”, 1999. – 342 с.
19. Іщук С. І. Наукові основи соціально-економічного районування / С. І. Іщук // Економічна та соціальна географія. – 2008. – Вип. 58. – С. 26–31.
20. Инфекционные болезни – глобальная угроза человечеству. //Медицинские вести. - 1997. - № 2. – С. 56.

21. Зубар Н. М. Основи фізфіології та гігієни харчування: Підручник / Н.М.Зубар. — К.: Центр учбової літератури, 2010. - 336 с.
22. Кулеш С. Д. Мозговой инсульт: комплексный анализ региональных эпидемиологических данных и современные подходы к снижению заболеваемости, инвалидности и смертности : монография / С. Д. Кулеш. – Гродно : ГрГМУ, 2012. – 204 с.
23. Кушнірук Ю. С. Оцінка медико-екологічного ризику території [Текст] : автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.11 / Кушнірук Ю. С. – Чернівці, 2007. – 20 с.
24. Келлер А. А. Влияние природы и социально-экономических условий на здоровье населения в странах Европы, Азии и Африки. Сборн. Л.:1973. - 234 с.
25. Келлер А. А. Медицинская география и здоровье: Сб. научн. тр. / АН СССР геогр. о-во СССР: - Л.: Наука, 1989. – 218 с.
26. Келлер А. А. Медицинская география: переходной период. Материалы IX конф. по мед. геогр. (август 1995 г.) – СПб.: Русск. геогр. о-во, 1995. – 143с.
27. Келлер А. А., Щепин О. П., Чаклин А. В. Руководство по медицинской географии. \ СПб.: Гиппократ, 1993. – 352 с.
28. Ковалева Е. П., Лысенко А. Я., Никитина Д. П. Урбанизация и проблемы эпидемиологии. – М.: Медицина, 1982. – 177 с.
29. Конспект лекцій з курсу “Екологія та охорона природи”. Теоретичні основи загальної екології, охорона природи. Комплекс природоохоронних заходів. – К.: НМК ВО, 1990. – 216 с.
30. Корабльова А.Е. Екологія і взаємовідносини людини і середовища – Дніпропетровськ: Поліграфія, 1999, 253 с.
31. Кормилицын В. И. Основы экологии: учебн. пособие. – Моск. пед. инст., 1997. - 368 с.
32. Кобища Ю.В., Пурик-Бондаренко О.П.. Молоді про СНІД. - К.: Здоров`я, 1994. - 120 с.

33. Кобець І.І., Кобища Ю.В., Папушина Т.В. Про СНІД. - К.: Здоров'я, 1994. - 45 с.
34. Краткая географическая энциклопедия, Том 5/Гл.ред. Григорьев А.А. М.:Советская энциклопедия - 1966. - 544 с
35. Линник С. О. Стан і шляхи формування здорового способу життя та профілактики неінфекційних хвороб / С. О. Линник, Ф.П. Ринда // Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2012 рік / за ред. Р. В. Богатирьової. – К., 2013. – С. 405-416.
36. Литвинова О. Вплив соціальних та екологічних чинників на здоров'я жителів міста Тернополя / О. Литвинова // Наук. зап. ТДПУ. – Сер.: біологія. – Тернопіль, 1998. – С.76-79.
37. Литвинова О. Н. Поєднаний вплив соціальних та екологічних чинників на захворюваність мешканців великого міста і управління цими процесами / О. Н. Литвинова // Вісник соц. гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2001. – №1. – С. 22-25.
38. Литвинова О. Н. Поєднаний вплив чинників довкілля на захворюваність жителів великого міста (на прикладі міста Тернополя) [Текст]: автореф. дис. канд. мед. наук : 14.02.01 / О. Н. Литвинова. – К., 2003. – 22 с.
39. Лозовий М.П. Результати моніторингу вивчення впливу стану атмосферного повітря на здоров'я дитячого населення /М.П. Лозовий, А.В. Нікітіна, Л.І. Кузьменко //Науковий вісник Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. –2010. –№27 –С.143-145.
40. Матеріали виступу проф. Мацишина И.Р. на XXI конференції “Здоров'я нації”. – Київ, 2005 – 345 с.
41. Малхазова С. М. Медико-географический подход к оценке кризисных экологических ситуаций / С. М. Малхазова, В.С. Тикунов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1993. – С. 171-181.

42. Мальська М. П. Організаційно-економічні засади управління розвитком просторових систем послуг / М. П. Мальська // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 46-53.
43. Мартусенко І. В. Територіальна організація медичного комплексу Вінницької області : дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : 11.00.02 / І.В. Мартусенко. – К., 2005. – 215 с.
44. Міщенко Л. В. Геоекологічне районування Карпатського регіону і Поділля: теоретичне обґрунтування та практичне використання / Л. В. Міщенко // Український географічний журнал. – 2009. – № 4. – С. 40-46.
45. Медико-геоекологічний аналіз стану довкілля як інструмент оцінки та контролю здоров'я населення. – Івано-Франківськ -Львів: Екор, 2003. – 350 с.
46. Медицинская география и здоровье: Сб. науч. тр. – Л.: Наука, 1989. – 218с.
47. Мезенцева Н. І. Суспільно-географічний аналіз захворюваності населення регіонів України / Н. І. Мезенцева, С. П. Батиченко // Часопис соціально-економічної географії: міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. – Вип. 7. – С. 130-134.
48. Медицинская география и здоровье: Сб. науч. тр. Л.: Наука, 1989. 218 с.
49. Мельник В.М., Проблеми епідеміології та профілактики туберкульозу//Медицинские вести. - 1997. - № 1 – 69 с.
50. Мезенцева Н. І., Батиченко С. П. Суспільно-географічне дослідження захворюваності населення: теоретичні та методичні основи // Економічна та соціальна географія: Наук. зб. – К., 2012. – Вип. 2 (65). – с. 45-52.
51. Москаленко В. Ф. Особливості умов і способу життя різних соціально-економічних груп населення та їх вплив на здоров'я / В. Ф. Москаленко, Т. С.Грузева // Охорона здоров'я України. – 2004. – №3. – С. 44-50.

52. Нагорна А. М. Соціально-економічні детермінанти здоров'я населення України / А. М. Нагорна // Журн. АМН України. – 2003. – Т.9, №2. – С. 325-345.
53. Никитин Д.П., Новиков Ю.В. Окружающая среда и человек. – М,1993 – 456 с.
54. Немець Л. М. Медична галузь Харківської області: територіальні особливості, проблеми та шляхи удосконалення (суспільно-географічні аспекти): монографія / Л. М. Немець, Г.А.Баркова, К.А.Немець. – К.: Четверта хвиля, 2009. – 224 с.
55. Олійник Я. Б. Географічні основи взаємодії суспільства й природи: гуманітарно-географічний аспект / Я. Б. Олійник, А. М. Степаненко // Часопис соціально-економічної географії випуск 6(1). – Харків: ХНУ. – 2009. – С. 6-20.
56. Основні показники стану здоров'я населення та ресурсів охорони здоров'я Тернопільської області. – Тернопіль, 2014. – 126 с.
33. Павловський Є. Н., Методи і завдання медичної географії, в кн. питання географії, М. - Л., 1956 – 334 с.
57. Піщенко Г. Соціокультурні та геополітичні чинники поширення наркоманії та ВІЛ/СНІДу в Україні / Г. Піщенко, О. Тущенко // Право України. – 2005. – № 2. – С. 73-77.
58. Підгрушний Г. П. Територіальна організація суспільства: сучасні підходи до розуміння категорії та її практичне значення / Г. П. Підгрушний // Український географічний журнал. – 2010. – № 2. – С. 40-44.
59. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії : [навч. посібник] / М. Д. Пістун. – К. : Вища школа, 1996. – 321 с.
60. Петровська М. Медико-географічний аналіз населення Львівської області / М. Петровська, О. Пилипович // Наукові записки ТНПУ імені В. Гнатюка. Серія: географія. – Тернопіль: СМП “Тайп”. – №2 (вип. 35). – 2013. – С. 53-60.

61. Педан В.Б., Осташко С.И., Мешкова Е.М. Развитие медико-социальных услуг, дружественных к молодежи, в Украине // 3 турботою про дитину. — 2009. — № 6(9). — С. 12-13.

62. Подвірна Х. Є. Геопросторова організація сфери охорони здоров'я: автореф дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / Х. Є. Подвірна. – Львів, 2010. – 20 с.

63. Подвірна Х. Є. Геопросторова характеристика захворюваності населення обласного регіону (на прикладі Львівської області) / Х. Є. Подвірна // Географія, геоэкология: опыт научных исследований: материалы IV Международной научной конференции студентов и аспирантов (19 – 20 апреля 2007 г.). – Днепропетровск, 2007.

64. Полька Н.С. Сучасні наукові дослідження з гігієни дитинства і їх значення для практики /Н.С. Полька //Науковий вісник Національного медичн37. Потапов А. В., Потапова О. П. Оценка состояния среды обитания человека – Саратов: СГГУ, 1998 – 24 с.ого університету імені О.О. Богомольця. –№27, –2010. –С. 98-105.

65. Протасов В.Ф. Екологія, здоров'я і охорона навколишнього середовища: Навчальний і довідковий посібник. - 3-е вид. - М.: Фінанси і статистика, 2001. - 672 с.

66. Протасов В. Ф., Молчанов А. В. Экология, здоровье и природопользование в России. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 528с.

39. Райх Е.Л. Моделирование в медицинской географии. М.: Наука, 1984. - 157 с.

67. Реймерс Н. Ф. Экология: теории, законы, правила, принципы и гипотезы. — М.: Мысль, 1994 – 98 с.

68. Рейтингова оцінка стану здоров'я населення, діяльності та ресурсного забезпечення закладів охорони здоров'я України за попередніми даними моніторингу / Укладачі : Медведовська Н. В., Самойлова Т. П. – К., 2011. – С. 3.

69. Романів О. Я. Медико-географічні основи здоров'я дитячого населення (на матеріалах Хмельницької області) [Текст] : Автореф. дис...канд. геогр. наук : 11.00.02 / О. Я. Романів; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2003. – 16 с
70. Романюк Л. М. Динаміка інфекційної захворюваності населення Тернопільської області / Л. М. Романюк // Сучасні проблеми клінічної та експериментальної медицини : VIII підсумкова наук.-практ. конф. мед. фак. (25-27 квітня 2000 р.). – Суми : СумДУ, 2000.– С. 100-101
71. Рудень В. В. Кореляційний взаємозв'язок між показниками захворюваності, смертності від природжених вад серед населення України і деякими медико-соціальними факторами / В. В. Рудень // Вісник соц. гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2001. – №4. – С. 73-76.
72. Руководство по медицинской географии / Под ред. А.А. Келлера и др. – СПб.: Гиппократ, 1993. –352 с.
73. Сай І.А Особливості формування трудових ресурсів в економіці / І.А.Сай // Економіка та держава. - 2008 - №2. - С.103 – 104.
74. Синицкий В.Н., Проблема наркомании в Украине: социально-психологические и медико-биологические аспекты. //Медицинские вести. - 1998. - № 4 – 230 с.
75. Сердюк А. М. Навколишнє середовище і здоров'я населення України / А. М. Сердюк // Довкілля та здоров'я. – 1998. – №4 (7). – С. 2–6.
76. Степановских А.С. Прикладна екологія: охорона навколишнього середовища: Підручник для вузів. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. - 751 с.
77. Статистичний огляд основних показників здоров'я населення України та ресурсів охорони здоров'я за 1993-1997 роки. - К.,1998 – 361 с.
78. Статистичні дані про рівень захворюваності в Україні. – К., 2005 – 145 с.
79. Тарасова В.В. Взаємовідносини суспільства і довкілля в регіональних соціально-економічних умовах - 255 с.

80. Теслюк Р. Чинники здоров'я населення (регіональні аспекти) / Р. Теслюк // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. географ. – Львів : Простір-М, 2008. – Вип. 35. – С. 323-328.
81. Трахтенберг І М., Коршун М. // Безпека життєдіяльності.-2005.- № 2. - с. 59-63.
82. Федонюк Л. Я. Клініко-епідеміологічна характеристика хвороби Лайма на території Тернопільщини / Л. Я. Федонюк, О. Г. Попадинець, М. І. Грищук // Клінічна та експериментальна патологія. – 2013. – Т. 12, № 1 (43). – С. 152-156.
83. Федчишин Н. Е. Хвороби системи кровообігу: динаміка поширеності в Україні та Тернопільській області / Н. Е. Федчишин // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2013. – № 1 (55). – С. 53-55.
84. Хадикіна Т.О. Поєднаний вплив екологічних та соціальних чинників на стан здоров'я людини / Т.О.Хадикіна // 265 с.
85. Хижняк М., Нагорна А. Здоров'я людини та екологія / М. Хижняк, А. Нагорна. – К.: Здоров'я, 1995. – 229 с.
86. Шевченко В. О. Загальна медична географія. – К., 1998. – 178 с.
87. Шевчук Л.Т. Медична географія: Навчальний посібник. – Львів: 1997- 168 с.
88. Шевченко В. О. Теоретико-методичні основи медико-географічного аналізу території України [Текст] : автореф. дис... д-ра географ. наук: 11.00.11 / В. О. Шевченко ; Київський ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 1997. – 33 с.
89. Шевчук Л. Т. Основи медичної географії : [текст лекцій] / Л. Т. Шевчук. – Львів, 1997. – 168 с.
90. Шовкун Т. М. Медико-географічний аналіз захворюваності населення (на прикладі Чернігівської області) [Текст] : Автореф. дис...канд. геогр. наук : 11.00.01 / Т. М. Шовкун; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2012. – 20 с.

91. Шошин А. А. Основы медицинской географии. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1962 – 209 с.

92. Шошин А. А. Основы медичної географії. М. - Л., 1962 – 292 с.

93. Шевчук Л. Т. Медико-соціальні аспекти використання трудового потенціалу: регіональний аналіз і прогноз : [монографія] / Л. Т. Шевчук. – Львів, 2003. – 489.

94. Шульц С. Л. Еволюція парадигми районування та її модернізація в умовах реформування просторово-інституційної структури економіки України / С. Л. Шульц, М. В. Максимчук, І. З. Сторонянська // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 20-28.

Інтернет джерела:

1. Web-сайт Головного управління статистики у Вінницькій області [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.vous.vin.ua/>

2. Web-сайт Головного управління статистики у Хмельницькій області [Електронний ресурс].- Режим доступу:<http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm>

3. Web-сайт Головного управління статистики у Тернопільській області [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/>

4. Захворювання, пов`язанні із палінням [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.mvrukiev.ho.ua>.